

El règim jurídic dels juristes de Barcelona (1243-1399)

Tomàs de Montagut Estragués

Barcelona Quaderns d'Història, 4 (2001)

A partir del segle XII, la finalitat teòrica de tota potestat cristiana dotada amb capacitat normativa és la d'assolir el govern i la direcció dels membres de la seva comunitat de manera que es manifesti l'actuació de la justícia. A la Baixa Edat Mitjana, quan s'arrela progressivament a Catalunya el dret savi, la consecució de la justícia comporta la intervenció necessària dels juristes, els quals per l'autoritat doctrinal que tenen no són merament uns tècnics, sinó que se'ls considera com a sacerdots o ministres de la justícia. *De facto* són ells qui, en moltes ocasions, decideixen i defineixen el dret.

Aquesta situació s'esdevé per tal com són necessaris els seus coneixements tècnics en el procés de creació, d'aplicació i d'interpretació d'un dret que hom vol eficaç i efectiu. Amb tot, per implantar aquesta renovació jurídica que impulsen els juristes i algunes forces socials emergents, cal vèncer prèviament les resistències que ofereixen els drets tradicionals, les seves formes i mecanismes de producció i alhora, les mentalitats i comportaments dels grups socials que s'hi fonamenten.

La formació intel·lectual del jurista educat en el dret comú que s'ensenya a les universitats o estudis generals de l'Europa cristiana el capacita per exercir tres professions diverses, les quals, tanmateix, no apareixen normalment diferenciades com altres tants oficis independents, sinó que s'agrupen com a facultats, activitats o oficis específics derivats de l'ofici de jurista savi o de savi en dret.

Així, el jurista és o pot ser alternativament un advocat, un jutge o un assessor o conseller.¹ Com a advocat li correspon defensar en dret les pretensions de les

1. Aquest treball és la versió catalana de la ponència presentada a les terceres Jornades sobre 'La aplicació del Derecho' organitzades per la Universitat de Jaén al novembre del 1999, sota la direcció del Prof. Juan Sáinz Guerra. L'estudi clàssic sobre els advocats a l'Edat Mitjana continua sent el de F. VALLS TABERNER, *Los abogados en Cataluña durante la Edad Media*, dins *Obras selectas de Fernando Valls-Taberner*, Madrid/Barcelona, Escuela de Estudios Medievales, 1954, vol. II (*Estudios histórico-jurídicos*), pàg. 281-318. Per al món més ampli dels juristes vegeu: Joan Pau XAMMAR, *De officio iudicis et aduocati liber vnus: in quo variae qua-*

parts que litiguen o negocien. Com a jutge, exerceix la potestat declarativa del dret en les causes que coneix i enjudicia per delegació. Com a conseller assessor els titulars de jurisdicció amb les seves propostes, opinions i dictàmens *pro veritate* que els calen en els moments de la creació, de l'aplicació o de la interpretació del dret i per tal de legitimar la seva actuació.

En conseqüència, regular l'activitat dels juristes implica establir i determinar la posició, la influència i les característiques de la seva intervenció tècnica en els processos normatius, governatius i judicials que correspon impulsar i dirigir als titulars de la jurisdicció. Per dir-ho d'una altra manera, es tracta de sotmetre a normes als qui, per la seva ciència i pel seu *status*, estaven en disposició d'influir i de moure aquestes normes amb una gran llibertat i discrecionalitat.

Naturalment, i com ja hem apuntat abans, sobre aquesta matèria hi ha una concurrència de sistemes normatius els quals, des de diferents instàncies (rei, Corts, municipi) i en diferents moments (des del 1243 fins al 1399) van perfilant el contingut i la validesa del règim jurídic resultant.

A continuació, analitzarem a grans trets aquesta normativa concurrent a la llum del seu context historicojurídic i d'altres disposicions que estimem rellevants per comprendre els significats que té per a la potestat normativa la regulació dels juristes de Barcelona.

Les normatives sobre l'activitat dels juristes

El 30 de novembre de 1243, des de Xàtiva, Jaume I promulga una pragmàtica que afecta els advocats i els tribunals de justícia de Catalunya. Malauradament, desconeixem el text original, i sols disposem d'un sumari o extracte de la pragmàtica que es va confegir en el segle XV per tal d'integrar la primera edició impresa de les Constitucions generals de Catalunya (1495).²

Segons es desprèn d'aquesta versió resumida, les cúries o tribunals (entre les quals es troba la del veguer de Barcelona) acceptaven la intervenció dels advo-

estiones iudicibus et aduocatis vtilissimae tractantur: in tres partes divisus partes; auctore Ioanne Paulo Xammar...; cum indice duplici..., Barcelona, ex typographia Iacobi Romeu..., 1639; José PELLA I FORGAS, *El ejercicio de la jurisprudencia especialmente en Cataluña*, Barcelona, 1906; Antonio PLANAS ROSSELLÓ, «La abogacía en Mallorca (siglos XIII-XVIII)», *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, 50 (1994), pàg. 329-366; «Los juristas en la Mallorca del siglo XIII», *Memòries de l'Acadèmica Mallorquina d'Estudis Genalògics*, (Palma), 8 (1998), pàg. 7-22. A Europa, els estudis recents més destacats sobre aquesta temàtica es troben a *L'assistance dans la résolution des conflits (3e partie: Europe médiévale et moderne)*, Bruxelles, (Recueils de la Société Jean Bodin pour l'Histoire Comparative des Institutions, 64), 1997, i *L'assistance dans la résolution des conflits (4e partie: Europe médiévale et moderne, suite)*, Bruxelles, (Recueils de la Société Jean Bodin pour l'Histoire Comparative des Institutions, 65), 1998.

2. Reeditada a *Constitucions de Catalunya. Incunable de 1495*, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia (Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums, IV/1), 1988, pàg. [746]: «No sia admes en alguna cort lo advocat qui allegara algunes leys pusque les consuetuds e usatges complexesquen e abunden. Jacme primer en Castello de Xativa a ii de les kalendes deembre mil cc xl iii». El text es reproduïx a les compilacions següents del 1588 i del 1704 amb alguna variació. Quant a això, vegeu *Constitucions y altres drets de Catalunya* (a partir d'ara: CYADC-1704), 2, 2, 3, 1, reed. dins la col·lecció Textos Jurídics Catalans, Lleis i costums, IV/2, Barcelona, 1995.

cats per a la disputa de les causes. Per altra banda, a Barcelona la cúria del veguer estava assessorada pels prohoms de la ciutat en matèria d'administració de justícia.⁵

El problema que s'infereix, i que la pragmàtica ve a resoldre, deriva de la tensió existent entre uns advocats juristes que defensen les causes sobre la base del dret comú i uns jutges populars que només coneixen el dret tradicional (usatges i costums de la localitat) i són incapaços i incompetents per comprendre i dilucidar la causa plantejada pels juristes o savis en dret –moltes vegades forasters a la localitat– en els termes erudits i tècnics propis del dret comú i que són aliens a l'experiència jurídica popular.

El monarca resol amb la seva pragmàtica que no s'admeti a les cúries cap advocat que al·legui lleis (sense precisar si amb aquest terme es vol al·ludir a les lleis godes o a les romanes) per bé que la redacció de l'extracte no permet saber si aquesta prohibició es absoluta (sempre i en tot cas) o solament relativa (només quan existeixen costums i usatges que poden aplicar-se al cas). Amb tot, la pragmàtica concedeix una primàcia (absoluta o relativa) al dret tradicional i, al mateix temps, limita l'activitat dels juristes erudits quan actuen com a advocats i pel que fa a l'aplicació dels seus coneixements tècnics i legals.

Tres anys més tard, el 1246, des de Lleida,⁴ el monarca promulga una carta o estatut en què aprofundeix en la línia de regular l'activitat dels juristes. En aquesta disposició es mana a tots els advocats que actuen a la vegueria i batllia de Barcelona i en les seves respectives cúries que retin un jurament en poder dels jutges anualment. Amb aquest jurament s'obliguen a instruir i a informar les parts que defenen, única i exclusivament en funció de la veritat, de manera que no acceptaran defendre causes que considerin dolentes segons la bona consciència, ni actuaran maliciosament en les que patrocini, ja que si en els transcurso de la defensa perceben que la causa és injusta, hauran d'abandonar-la immediatament.

El jurament els obliga, també, a actuar amb fidelitat i legalitat. És a dir, segons l'obediència deguda a la jurisdicció reial a Barcelona i a les lleis, les quals, respectivament, són centre constituent i constitució de la veritat en normativa jurídica.

Té una especial rellevància per a nosaltres el privilegi de Jaume I de 27 de juliol de 1249 que reorganitza el municipi de Barcelona, atès que per mitjà d'aquest privilegi es concedeix a la Universitat de Barcelona l'autonomia financera "*pro utilitate et defensione civitatis*". En efecte, els paers podran establir comuns⁵

5. Cfr. Josep Maria FONT RIUS, «Jaume I i la municipalitat de Barcelona», dins *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval. Col·lectànea de treballs del professor Dr. Josep Mª Font i Rius amb motiu de la seva jubilació acadèmica*, Barcelona, Edicions Universitat de Barcelona, 1985, pàg. 706 on es refereix a l'organització inicial del municipi de Barcelona el 1249 indicant que "...la funció de justícia continuava en mans del veguer, per bé que assessorat pels prohoms".
4. AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 1G, ms. 10, f. 217r, (Lleida, 12-X-1246). Pel que fa a l'aportació dels juristes cultes al desenvolupament de l'organització judicial vegeu Charles LEFEBVRE, «Juges et savants en Europe (13e-16e s.)», *Ephemerides Iuris Canonici*, 22, 1-4 (1966), pàg. 76-202.
5. Sobre el significat d'aquests comuns cfr. Tomàs DE MONTAGUT ESTRAGUÉS, «La doctrina medieval sobre el 'munus' y los 'comuns' de Tortosa», dins G. E. PINO i A. MERCHÁN, *Libro home-*

o tributs mitjançant ordinacions que els ciutadans de Barcelona estan obligats a observar i a satisfer. A més a més, aquesta potestat normativa que el monarca concedeix al municipi de Barcelona s'estén de manera genèrica a altres àmbits quan el rei ordena als habitants de Barcelona que obeeixin les ordinacions que els paers estableixen "*pro bono nostre et civitatis nostre*", amb la reserva explícita, en tot cas, del domini, del dret i del manament regi.

En definitiva, el 1249 neix formalment la potestat normativa del municipi barcelonès per a una matèria específica com és la tributària, amb la possibilitat d'ampliar-se a altres camps, aprofitant el redactat enèrgic de la disposició i amb unes limitacions expressives quant al compliment de determinades finalitats i a la subordinació de les ordinacions municipals de Barcelona al dret regi.

D'altra banda, la disposició de 1249 ens interessa també per quant determina que el veguer de Barcelona administrerà la justícia reial ordinària amb el consell dels prohoms de la ciutat i dels paers o magistrats municipals que actuaran, en conseqüència, a manera de jutges o d'assessors populars.⁶

Aquesta darrera disposició permet comprendre millor la constitució *Encara statuim* de les Corts de Barcelona de 1251, la qual es dirigeix a limitar l'activitat professional dels juristes cultes i l'eficàcia constitutiva dels seus coneixements legals.

Ni les lleis romanes ni les gòtiques ni les disposicions del dret canònic podran utilitzar-se per instruir les causes judicials seculars, ni tampoc per resoldre-les. En aquesta causa, ni podran al·legar-se pels advocats ni podran aplicar-se pels jutges els quals, a Barcelona, com hem vist, no són juristes sinó prohoms.

A més a més, es prescriu que, en les causes seculars, els jutges no admetin cap legista com a advocat.⁷ Només en causa pròpia, tal legista (o jurista culte) podrà actuar per bé que sense poder instruir públicament la defensa amb els seus coneixements legals i del dret comú, atès que, en general, s'ordena en tota causa secular fonamentar les al·legacions sobre la base dels Usatges de Barcelona i segons els costums usats de la localitat. Com a recurs subsidiari, i alhora com a signe de l'objectiu que hom pretén amb l'aplicació del dret, es permet procedir segons el sentit natural, és a dir, no segons la raó escrita (per antonomàsia en el *corpus iuris civilis*) sinó segons la raó natural que la bona consciència d'un jurista popular pot descobrir en els usos i costums generals i en els de la seva localitat. Ens trobem davant la manifestació d'una lluita entre dues cultures jurídiques

naje. In memoriam Carlos Díaz Rementería, Huelva, 1998, pàg. 475-489; Max TURULL RUBINAT, «Arca communis: dret, municipi i fiscalitat (D'una petició de privilegi fiscal al s. XVIII als orígens medievals de la fiscalitat municipal a Catalunya)», *Initium. Revista Catalana d'Història del Dret*, 1 (1996), pàg. 581-610; «El naixement de la fiscalitat municipal a Lleida (1149-1289)», *Quaderns de l'Institut*, 13, *Col·loqui Corona, Municipis i fiscalitat a la baixa edat mitjana*, coordinat per Manuel Sánchez, Antoni Furió i Prim Bertran; a cura de Manuel Sánchez i Antoni Furió, Lleida, [1997], pàg. 219-232; i Rafael GRAS DE ESTEVA, *La paheria de Lleida: notas sobre la antigua organización municipal de la ciudad: 1149-1707*, Llérida, Imprenta y litografía de Sol, [19—].

6. Cfr. Josep Maria FONT I RIUS, «Orígenes del régimen municipal de Cataluña», dins *Estudios sobre els drets...*, apèndix IX, pàg. 547: "...*vicarius tamen Barcinone quotienscumque ibi ponatur iuret et teneat iustitiam et ea que fecerit faciat cum consilio proborum hominum et paciarorum*".
7. CYADC-1704, 3, 1,8,1: "...*los Jutges encara, en las causas seculars no admetan legistas Advocats, axi com dessus es dit*".

per controlar l'administració de la veritat: els juristes defensors de la llei i de la *ratio scripta* objectivada en els llibres de lleis; i els prohoms, en el cas de Barcelona, defensors del costum i dels usos tradicionals i de la raó natural que es percep en l'esfera de la intimitat personal de cada subjecte i que s'ha manifestat en la vida i en les tradicions de Barcelona.

A finals de l'any 1285, Pere el Gran celebra Corts a Barcelona als catalans per tal de demanar el seu ajut contra la ofensiva militar internacional que s'ha organitzat en contra d'ell per desposseir-lo dels seus regnes. En aquesta conjuntura política, Barcelona demana al monarca no solament la confirmació dels seus privilegis, sinó també la confirmació dels seus antics costums i la concessió de nous capítols o demandes.

Com a conseqüència d'aquesta súplica, el monarca atorga el privilegi conegut amb el nom de *Recognoverunt proceres*,⁸ perquè s'hi fa constar que foren els prohoms, els ancians i els juristes de Barcelona qui, reconeixent el seu dret consuetudinari, el van formular per escrit per tal que el monarca pogués confirmar-lo en la seva versió objectivada. A diferència de privilegis anteriors, la vigència del *Recognoverunt proceres* té un caràcter perpetu i no temporal ni a beneplàcit del monarca. En conseqüència, podem observar com els juristes han participat, juntament amb el prohoms, per formular el dret tradicional de Barcelona que ara s'objectiva de manera indefinida. Entre les normes d'aquest dret antic s'inclou el reconeixement de la potestat normativa del municipi segons la qual són els prohoms de Barcelona qui, a més d'establir i d'ordenar bans, els poder alterar i derogar lliurament, sense necessitat que intervingui l'autorització del veguer. Aquest, a més a més, està obligat a executar-los, si bé percep, en contrapartida, les penes pecuniàries en què incorren aquells que no observen els bans.⁹

En definitiva, la potestat normativa del municipi de Barcelona atorgada per Jaume I de manera específica per a la matèria tributaria s'ha consolidat i generalitzat pel costum. Ara, el 1284, el rei confirma perpètuament aquest costum malgrat que no existeix pas en la seva redacció escrita –a diferència de com es disposava el 1249– cap reserva expressa de prevalença per al dret del monarca. Tanmateix, cal tenir en compte que, com a contrapartida a aquesta autonomia política que es reconeix al municipi, al veguer –oficial regi que administra la justícia– li correspon executar els bans municipals i percebre les penes que en deriven. Tot i amb això, si és ben cert que el capítol 39 del *Recognoverunt proceres* obliga el veguer a observar el consell vinculant dels prohoms i els costums i els drets de Barcelona, també ho és que sempre queda salvat el superior domini del monarca.¹⁰

8. Publicat el text original a: *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*, edició d'A. M. Aragó i M. Costa, sota la direcció d'F. Udina, Barcelona (Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón, 43), 1971, n. 22, pàg. 8-17 [Barcelona, 11 de gener de 1284]. El text català pot consultar-se a: *Recognoverunt proceres. Versión medieval catalana del privilegio así llamado*, Barcelona, Universidad de Barcelona. Facultad de Derecho, 1927.
9. *Privilegios reales...*, pàg. 9: "*Item quod proceres Barchinone ordinant et constituunt banna, et vicarius bana ordinata per proceres Barchinone facit preconizari et ea exigi, et quod pena bannorum est vicarii*".
10. *Privilegios reales...*, pàg.10: "*Item quod vicarii qui noviter constituuntur in Barchinona jurant ad sancta Dei Evangelia in posse proborum hominum Barchinone coram populo de stando consilio eorum et servando jura et consuetudines Barchinone, salvo dominio domini regis*".

Lògicament, el recel dels prohoms i dels ciutadans davant els juristes erudits ha anat desapareixent des del 1249, atès que la pràctica i els usos burocràtics han induït una potestat normativa del municipi que permet la creació d'un dret municipal propi, el qual, al poder modificar el dret comú el despolititza i alhora relega els seus juristes erudits a un nivell tècnic, subsidiari i informatiu. En certa manera, es reproduïx en l'àmbit local allò que s'ha manifestat en l'àmbit territorial, quant a la legislació general de Catalunya, en les Corts de Barcelona de 1283. En aquestes corts, les limitacions polítiques que accepta el monarca li imposen constituir la llei general amb el consentiment del General o Universitat de Catalunya.¹¹

Per aquesta raó, entre els nous capítols que els prohoms supliquen i demanen al monarca es troba aquell que fa referència a la justícia ordinària que administren el veguer o el batlle. Ara, s'estableix que aquests oficials no puguin encomanar la cognició i la decisió dels judicis o de les inquisicions a altres persones que no siguin juristes.¹²

De la desconfiança notable del 1243 i del 1251 s'ha passat a la confiança plena del 1284.

Si bé és cert que els ciutadans també demanen com excepció que les inquisicions criminals s'instrueixin i decideixin de la manera tradicional i que ho facin els prohoms (el *juhi de prohoms*), amb tot, ara s'especifica que els tals prohoms hauran de formar el tribunal amb un jurista (savi en dret).

El 1286, el nou monarca Alfons el Liberal confirma als consellers i a la Universitat de Barcelona les llibertats, immunitats i gràcies atorgades pel seu pare el rei Pere, afegint que per tal de conservar els esmentats privilegis, costums i ordinations puguin nomenar síndics que les defensin contra tot aquell que no les respecti o observi.

D'altra banda, el rei Alfons, com s'infereix d'una disposició del mateix any 1286, concedeix i reconeix als prohoms i a la Universitat de Barcelona que les ordinations que han establert per exigir uns tributs o impositions són justes perquè contenen la justa causa final consistent a perseguir la utilitat comuna que es concreta a finançar la construcció de les muralles i fossars de Barcelona, tan necessaris per a la seva defensa.

A més a més, el monarca concedeix que aquestes ordinations sobre les impositions siguin atorgades a beneplàcit de la ciutat de la manera acostumada amb què es va determinar la vigència temporal "*de bannis et aliis ordinationibus factis per vos et antecessores vestros in Barchinona*".¹³

Juristes han participat en la redacció dels costums de Barcelona; juristes participen amb el veguer i amb el batlle en l'administració de justícia; juristes, probablement, seran els que, com a síndics del municipi, hauran de vetllar per l'obser-

11. Cfr. Tomàs DE MONTAGUT, «Les monarquies cristianes medievals», dins C. J. MALUQUER i Tomàs DE MONTAGUT (coord.), *Història del dret espanyol*, Barcelona, EDIUOC, 1997, pàg. 151-160.

12. Cfr. *Recognoverunt proceres...*, cap. 104: "*Que judici en inquisició nos fassa sino per savi en dret*".

13. *AHCB*, 1G, ms. 3, *Tertius antiquus privilegiorum*, f. 1 (Barcelona, 25-III-1286).

14. Es troben notícies sobre l'actuació posterior (s. XIV) dels síndics a: «Advocats, i síndics de la ciutat», dins *Rúbriques de Bruniquer. Ceremonial dels magnífchs consellers i regiment de la*

vança del dret municipal fruit dels privilegis, dels costums i de les ordinacions municipals que ells han jurat servir.¹⁴

Un cop despolititzats i reduïts a uns límits més tècnics, convé que els juristes, per tal d'exercir les seves activitats, estiguin dotats dels coneixements escolàstics que exigeix la professió del dret culte. No n'hi ha pas prou de ser un bon pràctic. Cal que el jurista domini l'art o la ciència del dret. Cal que el jurista sigui un lletrat i conegui amb profunditat els llibres de lleis. D'altra banda, també cal que el jurista estigui dotat de les qualitats morals i personals que exigeix el municipi o la col·lectivitat local per als seus oficis de confiança.

Una sèrie de disposicions posteriors es dirigiran a garantir ambdós requisits (el tècnic i el moral) exigibles per a l'accés a l'ofici de jurista. Així, a les Corts Generals de Montsó de 1289 s'estableix que cap savi en dret no podrà actuar en cap cúria o tribunal com a advocat, com a jutge o com a inquisidor, fins que no sigui examinat per un tribunal mixt compost per prohoms de la localitat i per savis en dret.¹⁵

Els elegits hauran de jurar fidelitat en l'exercici de l'ofici en poder del veguer o del batlle i dels prohoms. Sembla lògic que el caràcter mixt del Tribunal es degui a la necessitat d'examinar doblement el candidat: d'una banda, quant als seus coneixements tècnics en dret i, de l'altra, quant a les seves qualitats humanes i personals.

El jurament de fidelitat als prohoms garanteix la despolitització del jurista i el seu acatament al dret de la vila o de la ciutat. Això mateix succeeix pel que fa la rei i al seu dret quan la fidelitat es jura davant l'oficial reial.

El 1295 serà el monarca qui prendrà unilateralment la iniciativa i promulgarà unes ordinacions sobre els advocats i l'administració de justícia a Barcelona.

La normativa es dirigeix als advocats que habiten i exerceixen l'ofici a Barcelona, sense precisar si tals advocats seran o no juristes. En tot cas, se'ls exigeix jurar anualment que no defensaran males causes, que abandonaran les desesperades i que defensaran legalment els seus clients.

A més a més, es preveu que actuïn com a jutges delegats, i en aquest cas hauran de jurar oir i posar fi a la causa sense cap malícia ni dilació. Altrament, se'ls regula l'activitat com a cojutges o com assessors del jutge delegat, per tal de limitar els casos en què poden, al seu torn, delegar.

En cas d'apel·lació de la sentència pronunciada pel veguer o pel jutge ordinari, aquests oficials cridaran a consulta uns advocats i juristes elegits segons el seu lliure arbitri, per tal que manifestin oralment si procedeix o no executar la sentència. En tot cas, el *consilium* o deliberació dels jurisperits i els seus noms es formularan en un escrit que es registrarà a la Cúria perquè se'n pugui donar còpia íntegra a la part que ho sol·liciti.

ciutat de Barcelona, Barcelona, Imprenta d'Henrich, 1912-1916, vol. 5, cap. 95, pàg. 285-292; i «Contencions, i debats sobre contrafacció de Privilegis, constitucions, i libertats, practicas, i consuetuts, special de Barcelona, o General de la Provincia», dins *Rúbriques...*, vol. 2, cap. 21, pàg. 69. Una actuació contra la Inquisició, incoada a Barcelona pel comissari regi M. Ramon Figuera: "*Die Jovis chalendas februarii 1346, est alia requisito facta per Syndicum coram dicto Comissario sobre enquesta general contra Usurers*" (la qual era contrària a constitucions i a privilegis).

15. Cfr. CYADC-1495, 1, 2, f. 71v. «Alfons segon en la cort de Muntso capítol XVII», i CYADC-1704, 1, 2, 6, 1.

Altrament, es confirma la presència dels juristes com a assessors del veguer en les inquisicions dels crims formant cos amb el prohoms.¹⁶

En conseqüència, s'està seguint el tenor del capítol 42 del *Recognoverunt proceres*, però precisant que la presidència del tribunal correspon a l'oficial titular de la jurisdicció (veguer o altre ordinari).

D'aquesta disposició es desprèn que no tots els advocats són juristes, si bé per ser advocat a Barcelona cal aprovar l'examen que fan dos juristes elegits especialment per a aquesta comesa. Només aquell que aprovi podrà ingressar a l'ofici i exercir l'advocacia. També es desprèn, pel que fa a la triple activitat d'advocat, de jutge i de conseller, la coexistència dels juristes cultes o lletrats amb la dels advocats i prohoms que no necessàriament ho són. Tanmateix, només els juristes lletrats poden examinar i aprovar aquells candidats per a l'exercici de l'ofici d'advocat. D'aquesta manera, el monarca afavoreix que el professional erudit i tècnic s'imposi sobre el d'origen popular i de formació merament pràctica.

El 30 de desembre de 1299 Jaume II atorga una carta o privilegi de franquícia, llibertat i immunitat als consellers i a la Universitat dels ciutadans i habitants de Barcelona. Aquesta disposició ens interessa tangencialment per comprendre com es reforça indirectament la potestat normativa del municipi en una determinada matèria mitjançant la renúncia del monarca a legislar sobre ella. En efecte, Jaume II, atenent a les diverses ajudes i serveis monetaris i personals prestats per la ciutat de Barcelona, concedeix llibertat, franquícia i immunitat de quèsties i de qualsevol altra prestació o servei pecuniari que pugui exigir, demanar i obtenir "*in casibus tam a iure concessis quam non concessis*" i també de qualsevol servei en l'armada règia.¹⁷

En conseqüència, la potestat normativa en matèria tributària concedida a Barcelona pel privilegi de 1249 –confirmat genèricament el 1284 i específicament el 1286– cobra major relleu per la immunitat que ara s'atorga pel que fa a la potestat règia i a la seva normativa. S'aferma l'autonomia tributària de Barcelona i se soluciona la concurrència de normatives en aquesta matèria per autolimitació perpètua, pura, lliure i absoluta de la potestat normativa règia.

Des de València, el 17 d'abril de 1303¹⁸ Jaume II aprova i confirma unes ordinations que reformen el funcionament de l'administració de justícia a Barcelona i que afecten el règim jurídic de les cúries del veguer i del batlle i els advo-

16. ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó), Privilegios concedidos al 'Consell de Cent'. Pergamí original, núm. 243, publicat a CYADC-1704, 2, 3, 7, 1 i per F. ÚDINA, *Dos privilegios reales de 1295 i 1333, aprobando las ordenanzas de los abogados de la ciudad de Barcelona i la constitución de su colegio. (Documentos originales conservados en el Archivo de la Corona de Aragón)*, Barcelona, 1970; també es troben editats a: *Privilegios reales...*, pàg. 29, doc. 47; i amb la traducció catalana de Y. Juncosa a *Món Jurídic*, 119 (1994), pàg. 46.

17. AHCB, 1G, ms. 10, *Llibre Verd*, f. 285v. La immunitat es refereix "*...in casibus tam a iure concessis quam non concessis nos et heredes ac successores nostri a vobis... exigere vel demandare ac ecciam habere possemus*". Sobre aquesta problemàtica s'han de consultar els treballs sobre la gènesi de l'autonomia fiscal del municipi reunits a *Barcelona Quaderns d'Història*, 2/3 (1996), Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1997, i en especial els treballs de Pere ORTÍ I GOST, «La construcció del sistema fiscal municipal a Barcelona, segles XIII-XIV», pàg. 17-34; i de Manuel ROVIRA I SOLÀ i Sebastià RUERA I VIADER, «Les ajudes concedides per la ciutat de Barcelona a Jaume II, 1314-1326», pàg. 35-52.

18. AHCB, Llibre de Privilegis, f. 192 i 1G, ms. 10, *Llibre verd*, 1, 3, f. 279-281v.

cats, els jutges, els consellers, els notaris, els procuradors i els saigs que hi intervenen.

La particularitat d'aquesta disposició és que es presenta en forma de capítols que han estat ordenats i tractats pel veguer, pel batlle i pels prohoms de Barcelona amb el consell de dos juristes o savis en dret del monarca: Nadal Rainer i Bernat Desprat.

El monarca ha rebut aquests capítols d'ordenacions municipals, els ha discutit amb el seu consell i els ha aprovat amb la fórmula típica de la normativa pactista consistent en afegir al text presentat la seva aprovació pura o condicionada en algun punt que fa constar expressament. Cal destacar que l'aprovació presuposa, en general, el reconeixement de la potestat normativa del municipi en la matèria a la qual afecta, per bé que en alguna ocasió, com en el cas dels saigs de les cúries, s'atorga l'aprovació per pròpia autoritat i encara fent-hi constar "*atorgaho e plau al senyor rey eu estableix per sa propia auctoritat no per raho de la ordinacio quels prohoms naien feta con no pertanga a ells fer aytal ordinacio*".¹⁹

Altres capítols reiteren en el mateix sentit normatives anteriors sobre l'examen dels advocats o sobre el seu jurament o el dels notaris i procuradors, amb l'addició de matisos o de noves obligacions com la que prescriu als advocats i jutges de no advocar ni jutjar en contra de les Constitucions o Ordinacions fetes en Corts generals ni en contra de les constitucions escrites de Barcelona.

Es tracta igualment la triple actuació dels juristes com a jutges, com a advocats i com a consellers; sobre la seva obligació de jutjar, de defensar i de donar consell i dels seus respectius salaris, i dels generats pels procuradors i notaris. Destaca, en aquest sentit, la disposició que obliga els savis o juristes examinats a donar el seu *consilium* a les cúries, quan els sigui demanat i sense percebre a canvi cap retribució o salari.²⁰

En definitiva, igual que en la matèria tributària, el monarca reconeix una certa potestat normativa al municipi de Barcelona, ara per regular l'activitat dels juristes i d'altre personal forense. Però, a diferència de la matèria tributària, aquí la competència normativa no és plena o absoluta, sinó relativa. Amb tot, el marge d'actuació del municipi per establir el règim jurídic dels juristes és considerable i es dirigeix a posar ordre en una matèria tan essencial per a la comunitat com és el bon funcionament de la justícia local.²¹ El pes i la presència creixents dels juristes en la vida diària de la ciutat comportarà la necessitat d'organitzar-los corporativament. En aquesta important qüestió tornaran a confluïr el rei i el municipi i els drets i potestats respectius, que s'aniran delimitant i precisant amb major claredat.

19. AHCB, 1G, ms. 10, *Llibre Verd*, f. 281. Sobre aquestes ordinacions vegeu: Carme BATLLE, «Viada i institucions polítiques a Barcelona (del 714 a la fi del segle XIII)», dins Jaume SOBREQÜÉS (dir.), *Història de Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona/Enciclopèdia Catalana, 1992, vol. 2, (*La formació de la Barcelona medieval*).

20. AHCB, 1G, ms. 10, *Llibre Verd*, f. 280: "*Item que los savis qui seran examinats e iutgeran e avocaran en les corts sien tenguts de donar consell ales corts sobre ço que seran demanats sens tot salari. Atorga ho e plau al senyor rey*".

21. Sobre l'organització judicial en el dret romanocanònic vegeu: Charles LEFEBRE, «Juges et savants en Europe (13e-16e s.)», *Ephemerides iuris canonici*, (Roma), 22, 1-4 (1966), pàg. 85-98.

En aquest sentit, la declaració i concessió de Jaume II atorgada a Tarragona el 23 de gener de 1320²² és una fita decisiva en el procés d'afirmació de la potestat normativa del municipi i de la delimitació de l'àmbit competencial i territorial que li pertoca.

En efecte, la disposició del monarca posa fi al conflicte de competències plantejat pel rei entre la seva pròpia jurisdicció i la del municipi quant al respectiu abast de la potestat normativa.

Al rei li havien notificat el text d'alguns estatuts i ordinacions establertes recentment pels consellers i prohoms de la ciutat de Barcelona que afectaven la ciutat en sentit estricte els uns, i els altres la ciutat i el seu districte jurisdiccional –que comprenia el territori delimitat pels termes que anaven de Montgat a Castelfelers i de Montcada al coll de Finestrelles, a Collserola, a les Gavarres, a Vallvidrera i a la vila de Molins de Rei del Llobregat, i des d'aquí, fins a dotze llegendes dins del mar.

Les ordinacions no contenien *in se* iniquitat o injustícia, però el monarca estimava que tant els límits espacials de la jurisdicció com la naturalesa de les penes desbordaven la competència del municipi en matèria de potestat normativa, en detriment i perjudici de la jurisdicció règia, la qual, per aquest motiu, no podia tolerar-ne l'observança, atès que no les havia autoritzat.

En definitiva, el monarca considerava que algunes ordinacions de Barcelona estaven mancades de causa eficient justa atès que la seva Universitat no tenia jurisdicció per establir-les. Amb tot, el rei oferia a la ciutat la possibilitat de presentar al·legacions per fonamentar la seva competència i els seus drets.

Els consellers i els prohoms de Barcelona enviaren els seus conciutadans Pere de Vilafranca i Esteve de Puig al rei amb informacions i instruccions que raonaven i provaven la potestat de Barcelona en matèria normativa, segurament aportant les cartes i els privilegis que els l'atorgava. A més a més, examinats els llibres antics de la cúria del veguer de Barcelona es va poder provar que tals ordinacions i disposicions anàlogues es promulgaven usualment per a la ciutat i per al seu ampli territori dependent, comprès dins dels termes abans esmentats. Finalment, moltes ordinacions s'havien ordenat sense l'autorització del monarca.

En definitiva, examinats pel Consell reial les al·legacions i proves presentades per la ciutat es va poder constatar que els consellers i prohoms de Barcelona posseïen i usaven legítimament l'autoritat i competència per establir i promulgar ordinacions i disposicions similars amb vigència no solament a la ciutat, sinó també en l'extens territori que en depenia. També es reconeixia que unes vegades les ordinacions incidien sobre matèria civil i altres sobre matèria criminal i tant podien imposar sancions o penes pecuniàries com afflictives, les quals podien arribar a la pena de mutilació de membres o, fins i tot, a la pena de mort.

El rei, després que aquesta causa fos instruïda en el seu consell, declara i concedeix perpètuament als consellers i a la Universitat de Barcelona "*facere et ordi-*

22. CYADC-1495=Constitucions de Catalunya... f. 304 = pàg. 695: "La ciutat de Barcelona pot fer ordinacions ab penes pecuniaries e corporals axi de mutilacio de membres eo de mort e altres en la Ciutat de Barçolona e sos termens".

nare in dicta civitate et in dictis terminis superius nominatis banna et ordinationes cum pennis pecuniariis et corporalibus vel uti membrorum mutilatione et morte si-ve suplicio ultimo et aliis prout vobis vel eis fore videbitur faciendum"²³

Des d'aquest moment, la potestat normativa de Barcelona queda plenament reconeguda i afermada generosament pel rei, de manera que no es estrany que la disposició de 1320 s'inclouï en la compilació del dret general de Catalunya que s'edità el 1495. El pas següent consistirà a vigilar i procurar que el dret creat per Barcelona sigui observat.

En efecte, a la pràctica, la vida del dret (la seva aplicació i interpretació) depèn d'uns juristes que estan acostumats a actuar lliurement i, a vegades, fins i tot, de manera libèrrima i en contra del dret vigent a i de Barcelona. En conseqüència, els abusos i les corrupcions són ben notables i persistents, i consisteixen a exigir salaris immoderats,²⁴ a induir dilacions injustificades en els plets, a defensar males causes, etc.

Per tal de solucionar aquests problemes és necessari sotmetre a la disciplina d'un organisme l'activitat dels juristes. Tanmateix, només al monarca li correspon, pel dret comú,²⁵ atorgar o confirmar per llei l'erecció d'una corporació o col·legi que integri i vinculi institucionalment tots els membres d'una professió i els obligui especialment a respectar unes determinades normes.²⁶

Les ordinations promulgades a Barcelona per Alfons el Benigne el 6 d'abril de 1333 donaran resposta a aquesta exigència.²⁷ Aquestes ordinations tenen un

23. *Constitucions de Catalunya...*, pàg. 696.

24. Es fa ressò dels vicis i defectes que tenien molts juristes de l'època (final de segle XIV) la famosa paròdia dels llibres de màximes coneguda amb el nom de *Llibre de tres*. Pel que fa a aquest llibre, vegeu: *Llibre de tres*, edició i comentaris de M. DE RIQUER, Barcelona, 1997, cap. 51 («Tres coses fan mal advocat: dues parts advocar, los drets no guardar e gran salari demanar»).

25. Vide gl.'adibit' a l. si quis mihi bona, 25 pg.f.1, de acquir.her. (D., 29, 2, 25)

26. Sobre les corporacions professionals o laborals de l'Europa medieval vegeu l'obra col·lectiva *Cofradías, gremios, solidaridades en la Europa medieval. XIX semana de Estudios medievales. Estella '92* i, en especial, els treballs d'Antonio RIERA MELIS, «La aparición de las corporaciones de oficio en Cataluña (1200-1350)», pàg. 285-318 i de Juan Francisco ELIZARDI HUARTE, «Gremios, cofradías y solidaridades en la Europa Medieval: aproximación bibliográfica a dos décadas de investigaciones históricas (1971-1991)», pàg. 319-416.

27. Sembla que va existir un precedent d'aquesta activitat ordenancista de la professió jurídica el 1323, malgrat que la font que ens proporciona la notícia no fa constar la referència arxivística en què es fonamenta. Amb tot, l'atribució de la seva autoria al Benigne és dubtosa per tal com aquest monarca no va començar el seu regnat fins l'any 1327. Quant a aquesta qüestió, vegeu Enric JARDÍ, *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona*, Barcelona, 1989, pàg. 1: «Concretament, pel que respecta al 'Cap i Casa' de Catalunya, Alfons III el Benigne, pel mes d'octubre de 1323, posà un cert ordre en l'exercici de la professió d'aquells 'savis en Dret' i decreta que siguin inscrits en un llibre registre de les corts del veguer, del batlle de Barcelona i que observin un torn o una rotació en la defensa de les causes criminals i civils tota vegada que, essent les primeres no retribuïdes, calia compensar-les amb el profit econòmic que es podia treure de les segones». Les ordinations de 1333 estan registrades a ACA, Cancelleria, Reg. 486, f. 87-88; en publica dos capítols José PELLA I FORGAS, *El ejercicio de la jurisprudencia especialmente en Cataluña*, Barcelona, 1906, pàg. 14-15. El pergami reial que conté aquestes ordinations per derogar-les, atorgat per Pere el Cerimoniós a Barcelona l'1 de maig del 1343, és a ACA, Perg. CC, 285, i ha estat publicat fragmentàriament per F. ÚDINA, *Dos privilegios reales...*; de manera íntegra està publicat a *Privilegios reales...* pàg. 81, doc. núm. 150.

caràcter temporal, amb una vigència de deu anys. Per elles, es constitueix un col·legi que agrupa tots els advocats de Barcelona l'ofici dels quals sigui el d'advocar o el de jutjar.²⁸ Notem que, aquí, el terme advocat es pren en una accepció àmplia que l'assimila al de jurista, atès que també comprèn l'activitat dels jutges.

A tots ells se'ls permet elegir un rector o prior i quatre consellers amb la missió de corregir amb autoritat reial els col·legials que usin malament de l'ofici i aquells que contravinguin les constitucions, usos i costums de Barcelona.

Si aquesta potestat correccional no dóna resultat i els advocats en qüestió són incorregibles, el prior, amb el consell dels seus consellers i a arbitri seu, haurà d'imposar uns càstigs o penes que poden arribar a la privació perpètua de l'ofici, si bé en aquest últim cas haurà de precedir cognició de causa.

El rector i els quatre consellers seran elegits anualment pels advocats de Barcelona juntament amb diversos consellers de la ciutat. Els recent elegits juraran el càrrec en poder del veguer.

Per altra banda, el prior, amb el consell dels seus consellers i amb la intervenció assessora i aprovatòria dels consellers de Barcelona, podrà establir estatuts i ordinacions per al bon funcionament de l'ofici. Aquestes disposicions, que podran tenir caràcter temporal, són objecte de renovació, de canvi o d'esmena mitjançant el mateix procediment.

En definitiva, la universitat de Barcelona, que ja té reconeguda la potestat normativa en termes molt generals, obté ara la possibilitat de controlar l'observança del dret produït a través de sotmetre els juristes de Barcelona i del seu terme a la disciplina i a l'autoritat del col·legi d'advocats, una de les missions del qual és la de corregir els contrafactors del dret municipal.²⁹ A més a més, els col·legials queden sotmesos a l'observança d'unes ordinacions específiques que regularan la professió de jurista i que hauran de ser establertes pel mateix col·legi d'advocats, amb la necessària intervenció, consell i aprovació de la universitat.

Des de València, Alfons el Benigne promulga, a beneplàcit, un estatut i ordinació el 13 de febrer de 1335, en part mogut pels deures propis de la dignitat reial que l'obliguen a dirigir els seus actes a la recerca de la utilitat pública, i en part per les súpliques que li dirigeixen els consellers i prohoms de la ciutat de Barcelona.³⁰ Així, aquesta normativa, no és tan una disposició règia *motu proprio* com una confirmació o aprovació de capítols suplicats per la ciutat de Barcelona sobre la reforma i millora de l'administració de justícia local. Amb aquesta normativa s'intensificarà la regulació que afecta l'activitat dels juristes.

D'aquesta manera, com a requisit per exercir l'ofici de jurista (jutge o advocat) a la ciutat de Barcelona i en les vegueries de Barcelona i del Vallès, s'exigirà superar un examen en el qual el candidat haurà, en tot cas, d'acreditar que ha oït les lliçons del dret civil durant cinc anys i que posseeix els cinc llibres de text

28. Vegeu n. 27.

29. Cfr. *Privilegios reales...*, pàg. 82: "...contra constituciones, usus et consuetudines civitatis ipsius in lesionem rei publice abutentes possit auctoritate nostra quam ei super hoc impendimus corrigere ac eciam emendare".

30. Registrat a ACA, C, Reg. 488, f. 88 i publicat per Antoni RUBIÓ I LLUCH, *Documents per l'Història de la Cultura Catalana Mig-èval*, Barcelona, 1908, vol.1, pàg. 107-112, doc. núm. 92. El pergami original es troba a ACA, Perg. CC, núm. 383 i ha estat publicat a *Privilegios reales...* núm. 120, pàg. 60-64.

que integren el *corpus iuris civilis* amb el seu aparell de glosses ordinari, és a dir amb la *magna glossa* d'Acursi.

A més a més, es regulen aspectes relatius al salari dels juristes i als procediments: d'apel·lació, d'acumulació de causes, d'execució de sentències, de jurisdicció voluntària (sobre casos que afecten marmessors, tutors o curadors), d'interlocutòries, de nul·litat de sentències i d'interposició de querelles.

Cal destacar en aquestes ordinacions que es distingeix clarament la triple dimensió del jurista quan s'indica que: "*Item quod aliquis jurisperitus sive sit iudex sive advocatus vel consilium dans...*". També es garanteix el control del col·legi d'advocats sobre la designació del jutge o de l'inquisidor delegat. Aquesta funció haurà de correspondre a un jurista nomenat pel prior del col·legi i d'acord amb els estatuts vigents sobre la matèria. En tot cas, es prohibeix que sigui el notari de la Cúria o una altra persona la que pugui designar al jutge o a l'inquisidor delegat o comissari.³¹

Per tal de reforçar l'autoritat del col·legi, i indirectament la de la universitat de Barcelona que el controla, es mana a tots els juristes de la ciutat de Barcelona i de les vegueries de Barcelona i del Vallès que jurin anualment obediència al rector del col·legi, en les qüestions referents al col·legi, i sens perjudici del dret regi.³²

Naturalment, un cop la universitat de Barcelona controla el col·legi de juristes i l'activitat dels seus membres exigeix que aquests estiguin dotats dels coneixements tecnicolegals que proporciona el dret comú. Per això, no és suficient demostrar aquests coneixements en aquell acte, sinó que el candidat a d'acreditar l'audiència de lliçons de dret civil i la possessió dels llibres de text ordinaris de l'esmentada matèria.

De totes maneres, en les mateixes ordinacions es prefereix, en seu d'apel·lació, disposicions del dret canònic a les del dret civil, la qual cosa ens indica, per a aquesta època, el grau d'aplicació i d'ús d'aquell dret el coneixement del qual, de moment, no s'exigeix pas per ser jurista a Barcelona.

31. *Privilegios reales...*, pàg.63-64: "*Item quod comissiones sive delegaciones que faciende sunt juxta statuta de hoc facta iudicibus sive inquisitoribus designentur et habeant designari per unum de jurisperitis per priorem dicti collegii ordinandum juxta eius arbitrium, prout eidem priorem videbitur ordinandum, et non per notarium ipsarum curiarum vel alterius earum vel aliquem alium, ne fraus circa predicta fiat ne fieri possit per aliquem nitentem formam dictarum comissionum vel delegacionum contra dicta statuta subvertere et contra ipsa statuta dictas comissiones seu delegaciones odio, corrumpione vel favore designare et ordinare. Dignum enim est quod jurisperitis qui cotidie laborant pro iuribus domini regis ac curiarum vicarii et baiuli forma per regiam earum vel alium minus juste non subvertatur nec mutetur in fraudem et preudicium iudicum, jurisperitorum excellenciam statuta et ordinata in predictis servetur et per aliquem notarium dictarum curiarum vel alterius et advocatorum qui laborant pro re publica et iuribus regis et aliis in bono statu conservandis*".

32. Trobem antecedents d'aquesta obligació general en manaments reials com ara el del 24 de febrer de 1329 dirigit al veguer del Vallès i als batlles de Caldes de Montbui i de Terrassa pel qual els ordena que obliguin els advocats de la vegueria i batllies respectives a jurar en poder del veguer de Barcelona com ho fan els advocats de la ciutat. El monarca estableix la prohibició d'exercir l'ofici d'advocat fins que no es formuli el jurament i ordena al veguer de Barcelona que compelleixi els advocats a venir a Barcelona per jurar com juren els advocats de Barcelona. (*AHCB*, 1G, ms. 1, *Primus antiquus privilegiorum*, f. 75 v).

Pere el Cerimoniós confirma i renova a perpetuïtat en dues ocasions (1336³³ i 1343³⁴) les ordinacions fundacionals del col·legi d'advocats, la vigència de les quals finalitzava l'abril del 1343.

Tanmateix, l'1 de maig del 1343, el monarca, atenent a la súplica i a la petició que li dirigeixen els consellers i els prohoms de la universitat de Barcelona, revoca les ordinacions concedides el 1333 per a l'erecció i funcionament del col·legi d'advocats i per a l'assignació de juristes comissaris de Barcelona en les causes.

Els motius invocats per la universitat per anar en contra del col·legi dels juristes i del seu funcionament consisteixen a atribuir-li la producció de grans danys i de grans despeses als justiciables. El sentit d'aquesta revocació ha d'entendre's com el desig de recuperar jurisdicció delegada per part del titular de l'ordinària, és a dir, per part dels consellers i dels prohoms de Barcelona. A partir d'aquest moment, la universitat actuarà directament i se subrogarà en les funcions que exercien el prior i els consellers del col·legi d'advocats, el qual hauria perdut la confiança del municipi.

Posteriorment, i estant així les coses, ens trobem amb diverses disposicions de la Cort general de Catalunya que, en certa manera i amb modificacions i algunes diferències, generalitza per a tot el Principat els requisits previs exigits a Barcelona des de 1335 per a aquell candidat que se sotmet a l'examen que permet l'accés a l'exercici de l'ofici de jurista.

Efectivament, a la Cort de Cervera del 1359,³⁵ a més de confirmar allò establert en el capítol dotze de les Corts de Montsó del 1289,³⁶ s'exigeix a tot jurista que vulgui exercir com a advocat, jutge o assessor, la possessió dels cinc llibres ordinaris del dret civil o, en manca d'ells, almenys els llibres ordinaris del dret canònic. A més a més, també s'exigeix haver oït les lliçons dels llibres ara esmentats en un Estudi General durant cinc anys. D'aquesta última circumstància se n'haurà de donar fer mitjançant la prestació del corresponent jurament.

Quatre anys més tard, a la Cort de Montsó de 1363,³⁷ es confirma la disposició anterior i se'n completa el sentit en establir i regular, davant l'oficial ordinari del lloc i amb caràcter general, el jurament probatori d'haver oït durant cinc anys i en un Estudi General les lliçons del dret canònic o del dret civil.

A continuació, i coincidint en part amb allò establert per als juristes de Barcelona en les ordinacions del 1301 comentades anteriorment,³⁸ es prescriu que els candidats, per exercir l'ofici de jurista en localitats catalanes, seran examinats, i en el seu cas aprovats o no, per dos juristes o savis en dret de tal localitat, si n'hi ha, i si no per un, davant la presència de l'oficial ordinari (veguer o batlle). La qualificació s'atorgarà a discreció dels examinadors i d'acord amb la seva bona consciència.

33. Confirmació registrada a *ACA*, Cancelleria, Reg. 874, f. 111 (Lleida, 15 de juny de 1336). El trasllat del pergami original del 1336 així com la revocació del 1343 es troba a *ACA*, Privilegios reales, CC, 150 (Barcelona, 1 de mayo de 1343) i ha estat publicat a *Privilegios reales...*, núm. 126 i 150, pàg. 65 i pàg. 81-83.

34. Vegeu *ACA*, Cancelleria, Reg. 874, f. 83 (30 de marzo de 1343).

35. CYADC-1704, 1, 2, 6, 4

36. Vegeu més amunt la n.4

37. CYADC-1704, 1, 2, 6, 5

38. Vegeu més amunt la n. 29.

Posteriorment, el jurista aprovat haurà de mostrar que posseeix com a propis els llibres de text ordinaris del dret que haurà oït en l'Estudi General.

Si un jurista no compleix amb aquests requisits serà suspès durant dos anys en l'ofici que exerceix i haurà de satisfer una pena pecuniària.

Aquesta normativa contradeia allò que s'havia disposat sobre exàmens de juristes en les Corts de Montsó de 1289 perquè deixava el control d'accés a l'ofici de jurista quasi exclusivament als mateixos juristes de la localitat, ja que a aquests només els calia la mera presència de l'oficial regi ordinari per procedir a l'examen i per concedir l'aprovat que permetia la recepció del jurista en l'ofici. La universitat del lloc no sols quedava marginada d'aquesta tasca fonamental, sinó que també restava bandejada de l'important i simbòlic dret de rebre el jurament del nou jurista. La raó d'aquesta situació consisteix en el creixent pes social de la corporació dels juristes, els quals, en convertir-se en tecnòcrates, deixen de ser purs tècnics del dret subordinats als titulars del poder polític local i aspiren, tant a alliberar-se de la tutela municipal, com a gaudir d'una certa autonomia organitzativa i funcional. El 1289, la solució adoptada era diferent perquè situava els juristes sota el control i la dependència dels prohoms de les localitats quant a l'examen d'entrada i al jurament de recepció en l'ofici.

Per aquestes raons, a la Cort general de Barcelona del 1369 els representants del braç reial de les ciutats, viles i llocs de Catalunya sol·liciten al monarca que restableixi el règim anterior del 1289 pel que fa als drets de les ciutats, viles i llocs de participar en l'examen d'entrada i en la recepció del jurament dels juristes, atès que, per no fer-ho ara, es produeix l'admissió en l'ofici de jurista de persones que no haurien de ser-ho.³⁹ A més a més, sol·liciten del rei que la designació dels juristes coexaminadors correspongui als prohoms de les localitats.

El monarca atén parcialment aquests greuges, ja que es limita a restablir la vigència de les constitucions abans esmentades del 1289 i del 1359, de manera que a partir d'ara els juristes seran examinats per una comissió mixta de prohoms i de juristes davant la presència de l'oficial regi ordinari de la localitat.

La pugna políticotècnica entre universitats, rei, Cort general i juristes té també el seu reflex normatiu en la pugna o concurrència existent entre el dret municipal, el dret general català i el dret comú.

A partir d'un cas plantejat a Tortosa, el monarca fixarà uns principis generals que incidiran en la fixació de l'ordre de prelación del sistema de fonts del dret català i també en la validesa oficial que s'atribueix als coneixements legals dels juristes cultes.

A Tortosa es va plantejar el dubte de si les constitucions generals de Catalunya havien de preferir-se, en l'aplicació pràctica del dret, al dret canònic i civil, atès que els costums de Tortosa establien aquest últims com a supletoris de la normativa pròpia i no deien res quant al dret general del Principat.

El monarca, davant aquesta situació, té en compte que a Catalunya les constitucions generals de les seves Corts són considerades lleis.

Aquestes constitucions són establertes pel rei amb el consentiment del General del Principat de Catalunya i no han de tenir pas un valor menor que les lleis i

39. *AHCB*, 1G, ms. 15, *Llibre Vermell*, f. 221v-222: "*Quod iurisperiti et medici examinentur in civitate Barchinone*".

constitucions romanes. Es podria afegir que això és així perquè tota llei posterior deroga o abroga l'anterior, però l'argument utilitzat pel monarca és el de fer dependre la vigència de les lleis romanes del seu lliure beneplàcit.

Els juristes, per tant, no són pas els oracles d'un dret comú que s'imposa a tots naturalment (fins i tot al monarca) per la seva bondat intrínseca, sinó que n'ha de limitar l'activitat dins dels marcs normatius, i sobre aquells drets que estableixen els poders públics com a vigents.

En el cas de Tortosa, primer s'haurà d'atendre al dret municipal escrit (els Costums de Tortosa); si manca es tindrà en compte el dret general de Catalunya creat pel rei amb el consentiment del General del Principat i, finalment, el dret comú.

Aquesta disposició especial per a Tortosa adquirirà un cert caràcter general quan s'inclougui dins la compilació del dret general de Catalunya editada el 1495.⁴⁰

Tanmateix, ja trobem la recepció d'aquest principi en les ordinacions i bans sobre juristes establertes i establerts pels consellers de Barcelona i pel Consell de Cent de la ciutat el 21 de novembre de 1394.⁴¹

Aquestes ordinacions destaquen perquè estan atorgades exclusivament per la universitat de Barcelona, de manera que la intervenció de l'oficial regi, el veguer, es limita a promulgar-les i a ordenar-ne la publicació. Aquestes ordinacions havien de ser registrades i dipositades en la Cúria del veguer per a una millor observança, però no els calia ni autorització ni confirmació règia. Es van concedir en virtut de la potestat normativa que competia al municipi en general i que ara es practicava en aquest cas concret.

S'hi distingeix entre l'ofici de jurista, que comporta els deures d'aconsellar, d'administrar i de fer justícia en matèria civil i criminal als ciutadans i habitants de Barcelona, dels oficis públics de notari i de procurador, la intervenció dels quals és habitual i fins i tot necessària per al funcionament ordinari de l'administració de justícia.⁴²

D'altra banda, la universitat, perseguint el benestar i la preservació del bé públic i universal de la ciutat, decideix intervenir per regular l'activitat dels juristes i del seu ofici.

Com a requisit per exercir l'ofici de jurista a Barcelona, com a advocat o com a jutge, es mana que posseeixin com a propis els cinc llibres de text de les lleis amb el seu aparell ordinari, si són legistes. Si són canonistes, hauran de posseir

40. *Constitucions de Catalunya...*, f. 323 ([pàg. 739]): "Que defallints los statuts e consuetuds se haqe haver primer recors ala disposicio deles constitucions generals de Cathalunya que al dret cononich o civil com les leys e constitucions generals de Cathalunya no deuen esser de menor auctoritat que les leys e constitucions Romanes".

41. *AHCB*, 1C-IV, *Registre d'ordinacions*, 2, f. 18-20. Aquestes ordinacions han estat parcialment publicades, quant al règim dels notaris, a *Centenario de la Ley del notariado. Sección cuarta. Fuentes i Bibliografía. Privilegios i ordenanzas históricas de los notarios de Barcelona*, Barcelona, 1965, vol. 2, tomo 1, doc. núm. 41, pàg. 171-175.

42. Sobre el notariat català i la seva història vegeu: Ignasi J. BAIGES I JARDÍ, «El Notariat català: origen i evolució», dins *Actes del I Congrés d'Història del notariat català*, Barcelona, 11, 12 i 13 de novembre de 1993, Barcelona, 1994, pàg. 131-166. Sobre els notaris barcelonins vegeu: Jordi GÜNZBERG I MOLL, *Los notarios y su organización social en Barcelona (1275-1544)*, Barcelona, 1997 [Tesi doctoral inèdita. Dir.: J. Hernando].

els quatre llibres canònics de text, també amb les respectives glosses ordinàries, possessió que caldrà acreditar mitjançant jurament.⁴³

Altrament, per exercir l'ofici de jurista a Barcelona s'haurà de superar un examen que realitzaran dos juristes designats pels consellers, de manera pública i davant el veguer i els consellers.

D'aquest requisit en quedarà eximit el jurista que posseeixi els graus acadèmics de doctor o de llicenciat, si bé haurà d'acreditar-los fefaentment mitjançant escriptura pública davant del veguer i dels consellers.

Finalment, després de superar l'examen i abans d'exercir l'ofici de jurista haurà de prestar jurament que no jutjarà, ni advocarà ni aconsellarà conscientment contra el que disposen els privilegis, les llibertats, els usos i els costums de la ciutat de Barcelona; ni contra les constitucions generals de Catalunya. En matèria de salaris i de procediment forense jurarà observar les ordinacions i privilegis de la ciutat, les constitucions generals de Catalunya i les futures ordinacions de la ciutat.

Altres disposicions es refereixen a la prohibició de patrocinar causes desesperades contràries a la justícia; al pagament de les costes per qui és vençut en el plet i la pretensió litigiosa del qual no es fonamentava en una causa justa; als salaris del jutges; a la prohibició d'obtenir comissions de causes, com a jutge o com a conseller, per mitjans il·lícits; a l'obligació de donar la sentència dins d'un termini de temps i després de percebre el salari, etc. Totes aquestes normatives vénen acompanyades de les corresponents sancions o bans, aplicables als violadors o contraventors de les disposicions que contenen.⁴⁴

En definitiva, aquestes ordinacions són un dels més elevats exponents de la potestat normativa del municipi perquè regulen unilateralment l'activitat dels juristes a Barcelona, de manera que els obliguen a observar el dret de la ciutat sota un jurament la violació del qual comporta *-ipso facto* i per perjuri- la pena de privació de l'ofici de judicatura i d'advocacia a Barcelona i els exclou de la protecció i beneficis que atorguen als membres de la comunitat local tots els privilegis de la ciutat.

En conseqüència, aquestes ordinacions i bans es dirigeixen a garantir institucionalment a Barcelona l'observança i l'eficàcia del seu dret propi per part de l'administració de justícia local, i alhora també s'hi ordena l'aplicació del dret general (enunciat en segon terme) i que s'exigeix als juristes que acreditin els seus coneixements del dret comú (romanocanònic).

Per acabar la nostra exposició -i com a culminació d'aquest procés institucionalitzador de l'activitat dels juristes de Barcelona- hem d'estudiar breument la provisió del rei Martí promulgada a Saragossa el 22 d'abril de 1399 per la qual s'aproven i es confirmen els capítols d'ordinacions sobre els juristes de Barcelo-

43. Sobre l'existència real d'aquests llibres en les biblioteques dels barcelonins del segle XIV vegeu: Josep HERNANDO, *Llibres i lectors a la Barcelona del s. XIV*, 2 vol., Barcelona, 1995, especialment les veus *Corpus iuris cononici* i *Corpus iuris civilis* de l'índex d'autors i d'obres en el vol. 2, pàg. 743-744.

44. A tall d'exemple, ibidem, f. 19 cap. 7: "*Item jurara lo dit jurista que sobre les causes de que vera jutge o advocat no fera conposicio alguna o pacte o avinença ab son clientol directament o indirecta o per qualsevol altre color o rao. E si ofa ipso facto sia privat de officí de judicatura e de advocació dins Barchinona*".

na i sobre les seves activitats de jutjar, d' aconsellar i d' advocar, capítols que havien estat formulats per la universitat de la ciutat i presentats al monarca, amb súplica d' aprovació, pels ambaixadors que Barcelona li va enviar a Saragossa amb motiu de les cerimònies de la seva coronació.

Les ordinacions de 1399 constitueixen la regulació més completa i acabada sobre els juristes, que pressuposa, té en compte i complementa l' anterior.

La intervenció del monarca s' explica per raó de la matèria que es regula (erecció de la corporació de juristes i obligacions del veguer) i pel caràcter confirmatori i enfortidor de l' autonomia municipal en aquesta matèria, per tal com, a diferència del 1301, l' aprovació reial és pura, abstracta i general a cadascun dels capítols, i no pas específica i a voltes condicionada com al 1301.

Malgrat que no s' esmenti expressament, la constitució del col·legi de juristes (no d' advocats com al 1333) es desprèn de la creació i regulació dels seus òrgans representatius: el prior i els consellers del prior.

El prior dels juristes i els seus dos consellers seran elegits anualment en el mes de maig per un col·legi electoral format pel veguer i pel batlle de Barcelona, per alguns consellers de la universitat (tres com a mínim) i per alguns juristes seleccionats per tots els anteriors. La mediatització del col·legi de juristes pel municipi estava assegurada amb la reserva d' aquestes facultats electives dels seus càrrecs directius.

Els càrrecs elegits, que no podran tornar-ho a ser fins haver transcorregut tres anys des del cessament en l' ofici, juraran en poder del veguer que l' usaran bé i legalment i que observaran els presents capítols.

Un dels primers deures del prior és inscriure tots els juristes de Barcelona en el llibre de matrícula dels juristes que es conservarà en la Cúria del veguer. A partir de la seva confecció cap ciutadà podrà exercir l' ofici de judicatura o d' advocacia si no ha estat rebut en l' ofici per acord del prior amb els seus consellers i si el seu nom no figura inscrit en el llibre de matrícula.

Per tal de que un ciutadà sigui rebut en l' ofici de jurista haurà de jurar davant el prior dels juristes que l' obeirà i obeirà les ordinacions, i que observará la normativa general i municipal de Barcelona sobre matèria d' exàmens i de comportaments exigibles als juristes. A més a més, aquest jurament s' haurà d' inscriure en el llibre de matrícula. Cada any, tots els juristes de Barcelona hauran de renovar el jurament davant del nou prior i dels seus consellers. La contravenció o incompliment d' aquesta obligació pot comportar la pena de suspensió en l' ofici i la pena pecuniària que el prior, amb el consentiment del veguer i dels consellers, fixi arbitràriament.

Un altre deure del prior és convocar mensualment un capítol o junta de juristes de Barcelona al qual també assistirà el veguer i el batlle de Barcelona i els consellers de la Universitat.

En el si del capítol s' oiran les queixes presentades contra els juristes; es considerarà si algun d' ells mereix la mala fama per raó de l' exercici abusiu de l' ofici o per exigències desmesurades de salaris; es corregirà el jurista que s' extralimiti, prèvia informació sumària de la seva conducta i es podrà decidir que el veguer o el batlle executin aquesta correcció, sense admetre cap recurs.

Aquest capítol també és competent per emetre un *consilium* sobre els dubtes que es presentin als juristes que el formen com a jutges en l' exercici de l' ofici. Naturalment, tots els juristes que actuïn com a advocats en la causa d' on emanin

els dubtes hauran d'absentar-se durant aquest tràmit, perquè existeix sospita raonable sobre la seva imparcialitat.

D'altra banda, correspon al prior, amb el consell dels seus propis consellers i amb l'aprovació del veguer o batlle o amb la dels consellers de Barcelona, la creació i interpretació dels estatuts i de les ordinacions que exigeix el bon règim i funcionament de l'ofici de jurista, és a dir, tant respecte de l'activitat dels advocats com de la dels jutges. Aquestes ordinacions també s'inscriuran en el llibre de matrícula.

Per remunerar indirectament els càrrecs de prior i de consellers del prior s'estableix que el veguer o que el batlle de Barcelona assignarà a algun d'aquests tres juristes com a jutges de les reclamacions dels ciutadans, amb el dret de percebre els salaris que legítimament els corresponen.

Finalment, aquestes ordinacions regulen el tema fonamental de les causes judicials i la comissió del seu enjudiciament a determinats juristes.

D'una banda, s'estableix que el prior dels juristes i els seus dos consellers elegeixin setmanalment i de manera secreta cada dilluns quatre juristes per a la cúria del veguer i dos per a la del batlle. La seva missió serà assistir el magistrat ordinari (veguer o batlle) i actuar processalment, junts o en solitari, sobre tots aquells fets civils o criminals, el coneixement dels quals els delegui el magistrat durant aquella setmana, per la qual cosa són coneguts com a *setmaners*.

També es procurarà que tots els juristes de Barcelona matriculats siguin successivament *setmaners* malgrat que no seguiran pas un ordre rotatori preestablert, sinó que el prior i els seus consellers en fixaran discrecionalment l'actuació. La finalitat d'aquesta mesura cautelar és la d'evitar els fraus en la presentació de demandes per part d'aquells que especulaven amb la informació de saber amb antelació quin jurista actuava com a *setmaner* en una determinada setmana.

D'altra banda s'estableix que el veguer i el batlle hauran de distribuir i repartir els fets i les comissions de les causes entre els *setmaners* de manera imparcial. Però allò més significatiu és que per decidir aquest repartiment hauran d'estar a consell dels consellers de la universitat, segons la forma i la manera establertes en el jurament que presten anualment en l'inici del seu ofici.

Conclusió

En definitiva, per entendre el significat del règim jurídic dels juristes de Barcelona a la Baixa Edat Mitjana, la meua exposició s'ha construït sobre els eixos temàtics següents els quals estimo especialment rellevants:

- 1) el dret com a veritat i la lluita per a la seva administració;
- 2) la competència per a la potestat jurisdiccional (normativa i judicial) entre el rei i el municipi;
- 3) els requisits exigits per accedir a l'ofici de jurista:
 - a) examen de coneixements;
 - b) jurament de fidelitat; i
 - c) formació en dret comú constatable pels estudis cursats i pels llibres de dret posseïts;

- 4) el control de la observança del dret general i municipal mitjançant diversos mecanismes jurídics:
 - a) el síndic;
 - b) el col·legi d'advocats i juristes; i
 - c) el jurament d'observança del dret.

En conclusió, la potestat pública de la universitat de Barcelona a la Baixa Edat Mitjana s'emmarca dins de la noció de jurisdicció elaborada pel dret comú i s'encarna progressivament en les persones dels juristes. D'aquesta manera, tant la producció com l'aplicació i la interpretació del dret municipal aniran essent monopolitzades progressivament pels juristes cultes, les activitats dels quals es faran imprescindible per mantenir la justícia a Barcelona i a Catalunya. Tanmateix, en ús de la seva potestat normativa, la universitat i el monarca, unilateralment o en les Corts, aniran perfilant el règim jurídic d'aquests juristes per limitar-ne la dimensió política i liberal de la professió i per reconduir-ne la activitat, dins d'unes pautes tècniques, al servei dels òrgans polítics de la comunitat general de Catalunya i de la comunitat municipal de Barcelona.